

BOLA TARBIYASIDAGI XATOLAR

Guliston davlat pedagogika instituti pedagogika yo‘nalishi 8-23 guruh talabasi

**Omonboyev Ozodbek Ulug‘bek o‘g‘li.
Bekbolayev Javlonbek Jumanazar o‘g‘li
Guliston davlat pedagogika instituti**

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta‘lim va tarbiyaning o‘zaro bog‘liqligi, bola tarbiyasi davlat miqyosidagi siyosiy muammo ekanligi, bolani tarbiyalash, unga ilm berish faqatgina ustozgagina xos emas, balki ota-onaga, butun jamyatga tegishli ekani, bola tarbiyasida yo‘l qo‘yiladigan xatoliklar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: o‘qituvchi, o‘quvchi, ota-ona, bola, ilm, talim-tarbiya, maktab, odob-axloq, barkamol rivojlangan.

Kirish .O‘‘sib kelayotgan yosh avlodning bilimi va ularning kelajakda qanday inson bo‘lishiga qarab, yurtimiz kelajagini tasavvur qilishimiz mumkin. Shuning uchun ham: “Kelajak yoshlarning , Qo‘lidadir” – deyishadi. Bolaga tarbiya berish avvalo oiladan boshlanadi. Biz oilani “kichik Vatan” deb ataymiz. Aynan shu Vatan bola uchun dastlabki tarbiya maktabi bo‘ladi. Qaysidir ma‘noda ota-ona farzandining birinchi o‘qituvchisi hisoblanadi. Shuning uchun ota-onaning o‘zi am yuksak axloqiy sifatlarga ega bolmog‘i kerak. Bolaga o‘zi yaxshi fazilatlar bilan o‘rnak bo‘la oladigan ota-onaning farzandi kelajakda go‘zal xulqli, yuksak ilmi, xalqqa foydasi tegadigan barkamol shaxs bo‘ladi. “Taniqli pedagog A.S.Makarenko besh yoshgacha bo‘lgan tarbiya bolaning shaxsiyati shakllanishida o‘ta muhim ahamiyatga ega ekanini qayd etib o‘tgan. Bu haqda u shunday deb yozgan: “...tarbiyaning bosh asosi besh yoshda nihoyasiga yetadi, demak, siz besh yoshgacha nima qilgan bo‘lsangiz, bu tarbiyaviy jarayonning 90 foizini tashkil etadi, keyingi tarbiya esa qayta tarbiyalash negizida davom etadi” [1]. Aynan shu vaqt oralig‘i ota-onadan katta mas‘uliyatni talab etadi. Mana shu vaqtda ota-ona o‘z farzandiga ko‘proq e‘tibor berishi, uning tarbiyasi bilan jiddiy shug‘illanishi kerak. Ayna shu davrda bolaga to‘g‘ri tarbiya bera olish juda muhimdir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Yoshlarga ta‘lim-tarbiya berish har bir ota-onaning Vatan oldidagi muqaddas burchidir. Bu burchga mas‘uliyat bilan yondoshishi kerak. “Kelajagi kafolatlanishini istagan ota-onalar unga-bunga sarflaydigan vaqtini va harakatini ertaning buyuk insonlari bo‘lgan farzandlarini ulg‘aytirish uchun sarflashlari lozim. Boshqa yo‘nalishlar uchun sarflangan mehnatlar bekor ketishi mumkin, ammo farzand kamoli uchun sarflangan mehnatlar

bitmas-tuganmas xazinaga aylanadi” [2]. Farzand kamoli uchun sarflangan mablag“ va vaqt ertangi farovon hayot uchun asos bo“ladi desak hech mubolig“a bo“lmaydi. Agar ota-ona o“z farzandiga, uning tarbiyasiga e“tibor bermasa bu kelajakda muammolarni yuzaga chiqarishi mumkin. O“sha vaqtda esa muammolarni hal qilishga kech bo“lishi mumkin. Zero, bizni chaqqan ilonning ortidan chopsak, ilon zahrining butun tanamizga yoyilishiga sababchi bo“lamiz. Bu holatning oldini olish uchun ilonning ortidan yugirish emas, uning oldini olish kerak. Shunday ekan bolaga yoshligidan befarq bo“lmay, uning tarbiyasiga, ilm olishiga e“tibor berishi kerak. Har bir ota-ona tarbiya berar ekan, eng avvalo, salomlashishni, kattalarni hurmat qilishni o“rgatishi kerak. Chunki bejizga dono xalqimiz: “Gapning boshi – kalom, odob boshi – salom.” –deb bejiz aytmagan. Ota-bobolarimiz azaldan yosh avlodni chiroyli xulqli, odobli, ilmli, qobil farzand bo“lib ulg‘ayishiga katta ahamiyat berishgan. Agar bola noqobil bo‘lib ulg‘aysa, undan faqat otaonagina emas, balki el – yurt, jamiyat, davlat ham aziyat chekadi. Shuning uchun ham oilaviy tarbiya muhim siyosiy ahamiyatga ega. Murg“ak tasavvurli bola ilk tarbiyani oilada oladi. “Tarbiyani tug“ilgan kundan boshlamak, vujudimizni quvatlantirmak, zehnimizni ravshanlashtirmak lozim” [3]. Bolani tarbiyalash haqida xalqimiz orasida ko“plab afsonalar, rivoyatlar, maqollar, ertaklar yurishi ham bejiz emas. Donishmandlar bolani ona qornidan boshlab tarbiya qilish kerak deyishadi. Qachonki, bola tarbiyali bo“lsa u mukammal ilm sohibi, komil inson bo“la oladi.

Muhokama.Sharq mutafakkirlari, pedagog olimlar barkamol insonni yetishtirish uchun tarbiya naqadar zarurligi haqida so“z yuritganlar. Jumladan, Imom Buxoriyning “al-Adab al-mufrad Hadislar to‘plami, Yusuf Xos Hojibning “Qutadg“u blig“, Kaykovusning “Qobusnoma“, Husan Koshifiyning “Ahloqi Muhsiniy“, Jaloliddin Doniyning “Ahloqi Doniy“, Abu Lays Samarqandiyning “Bo“stonul-orifin“ asarida tarbiya va tarbiyalanishning ma“nosi, “Tanbehul G‘ofiliy“ asarida farzandlarga yuksak insoniy fazilatlarni kamol toptirish va yana ko“plab mutafakkirlarimiz o“z asarlarida shunga o“xshash fikrlarni ilgari surgan. Bola birinchi tarbiyani oilasidan oladi. Shuning uchun bolaning ta“lim-tarbiya olishiga oilaning o“rni kattadir. Bolani tarbiyalashda yo“l qo“yiladigan xatoliklar haqida ko“rib chiqaylik: Bolani doimiy ravishda tanqid qilish uni o“ziga bo“lgan ishonchini yo“qolishiga, mustaqil fikrlay olmasligiga olib keladi. Mustaqil fikriga ega bo“lmagan inson hayotda o“z o“rniga ham ega bo“lmaydi. Ko“pchilik insonlar ular bilan suhbatlashadigan insonni emauni tinglaydigan insonni qidirishadi. Bola ham o“zini tinglaydigan insonni qidiradi. Agar bolani uyda fikri umuman tinglanmasa, qo“llab-quvvatlanmasa undagi ishtiyoq so“nadi, odamlarning orasida erkin bo“lolmaydi, o“z fikrini aniq, ravon bayon etolmaydi. Bolani hamma aytganini

qilaverish ham uning erkatoiy, tantiq qisqa qilib aytganda tarbiyasining buzilishiga olib keladi. “Qush uyasida koʻrganini qiladi.” Shunday ekan bolaga toʻgʻri tarbiya berishni istagan inson, avvalo, oʻzini tarbiya qilishi, oʻzi bolaga oʻrnak boʻlmogʻi kerak. Abu Ali Ibn Sino ham: “Kimga qanday pand nasihat qilsang, unga avvalo oʻzing amal qil.” – deb toʻxtalib oʻtgan. Bolaga nimadirni oʻrgatmoqchi boʻlsangiz faqat gapda emas, harakatlar bilan ham buni ifoda eting. Har bir qilgan ishingiz bolaga oʻrnak boʻlmogʻi kerak. Keragidan ortiq eʼtibor ham bolani tarbiyasiga yomon taʼsir qiladi. Bolaga oʻzi qila oladigan ishlarini qilishga imkoniyat yaratib berish kerak. Agar u qila oladigan har bir ishni qilib bersa bola ota-onaning koʻmagiga oʻrganib qoladi. Bu kelajakda ham ota-ona koʻmagisiz hech bir ish qila olmaydigan inson boʻlishiga olib keladi. “Urib jazolashdan tiyilish kerak. Bu bolani kelajakka yana xato qilmaslikka oʻrgatmaydi” [6]. Bolani juda erkin qoʻyib qoʻyish, uning taltayishiga olib keladi. Bolaga oʻta muloyimlik qilish ham uning tarbiyasiga salbiy taʼsir koʻrsatadi. Biz hozir bola tarbiyasidagi xatoliklardan baʼzilarini koʻrib chikdik. Ming afsuski, bolani tarbiyalashda mana shunday xatoliklar koʻplab uchrab turadi. Bu bolani noqobil boʻlib tarbiyalanishiga olib keldi. Bolaning tarbiyasi bilim olishiga ham katta taʼsir qiladi. Ota-ona oʻz bolasini ilmi, komil inson boʻlishini istasa bolasiga toʻgʻri tarbiya beradi, oʻqishidan xabardor boʻlib turadi, oʻqituvchi bilan doim aloqada boʻladi. Shundagina farzandidan yaxshi natija kutshi mumkin. Oʻz farzandini kamolotini koʻrishni istagan ota-ona hamma masʼuliyatni oʻqituvchiga yuklamaydi, balki oʻqituvchi bilan doimo birga faoliyat olib boradi. Ota-ona farzandiga ustozni hurmat qilishni, ustoz ikkinchi ona ekanini, maktab ikkinchi uy ekanini uqtirishi kerak. Shundagina bola ustozini hurmat qiladi, uning barcha oʻrgatgan narsalarini xotirasida muhrlaydi. Bu esa shu oʻrgangan narsalarini keyinchalik hayotida qoʻlay olishiga yordam beradi. “Oʻqituvchilar yomgʻir tomchisi bilan taqqoslanadi. Yomgʻir har bir donning hayotiyiligini uygʻotar ekan, oʻqituvchining asosiy maqsadi har bir oʻquvchining ijodiy imkoniyatlarini ochib berishdir” [7]. Tomchi suvlar orqali suvga tashna yerga tushadi va u yerdan navqiron, yosh bihollar unib chiqadi. Yaʼni ilmga tashna oʻquvchilarni kelajagi bor inson sifatida shakllantiradi. Oʻqituvchi bolalarga taʼlim-tarbiya bilan birga hayotda yashashni oʻrgatadi. Hayotning oq-u qorasini ustoz tanitadi desak ham mubolagʻa boʻlmaydi. Maktabga birinchi kelgan bolani sayqallanmagan tosh desak, oʻqituvchini esa sangtarosh [deydi](#). Oʻqituvchi yaʼni sangtarosh sayqallanmagan toshdan goʻzal bir koʻhinur yaratadi. [Bu](#) jarayon oson boʻlmaydi, albatta. Bunda ota-ona ham oʻqituvchi bilan hamkorlikda ishlashi kerak. Ikkala tomon ham bunga ancha mehnat sarflaydi. Shuncha mehnatning natijasi, albatta goʻzal boʻladi. Faqatgina oʻqituvchi harakat qilib, ota-ona yoki

o'quvchi harakat qilmasa, bunda ham natija bo'lmaydi. Ota-onalarning o'qituvchilar bilan uchrashib turishi kerak. Chunki ular o'z farzandlari to'g'risida ko'proq narsalarni bilib oladilar. Shuning uchun bola tarbiyasining tub mohiyatini tushungan va bolasining tarbiyasiga befarq bo'lmagan har bir ota-ona oila bilan maktab o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlashga intiladi. "Bola maktabni tamomlagunga qadar ota-ona maktab bilan yaqin aloqa o'rnatishi farzandining darslarini o'zlashtirishi, xulq-atvoridan xabardor bo'lib turishi, tarbiya masalalarida o'qituvchi bilan maslahatlashib turishi, bolaning darsdan so'ng nima bilan mashg'ulligi haqida o'qituvchini xabardor qilib turishi kerak" [8]. Shuning uchun hamma birdek harakat qilish kerak. "Ilm ko'p yog'gan yomg'irga o'xshaydi" [9]. Ana shu yomg'ir orqali o'qituvchi o'quvchilarni sug'oradi. Bu yomg'ir suvlaridan qonib-qonib ichish o'quvchining o'ziga bog'liq, ya'na ota-onasiga ham. Ota-ona bu suvlardan ichishi uchun farzandiga yordam bermog'i kerak. Shunday ekan bolani komil inson bo'lishi uchun o'qituvchi, ota-ona va bolaning o'zi ham harakat qilmog'i kerak. Hamkorlikda ish qilinsa, bolani kamolotga yetkazish yo'lida o'sish bo'ladi. Shu sababli bolasini kamolotini istagan ota-ona ustoz bilan hamkorlikda ish olib boradi va bolasini o'qishini nazorat qiladi. Uning tarbiyasiga, ilm olishiga e'tibor beradi.

Natija. Shak-shubhasiz, ota-ona, oila, mahalla, maktablar bolalar tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kunda bolani chiroyli odob-axloqli, ilimli, tarbiyali qilib voyaga yetkazish davlat miqyosidagi dolzarb masala hisoblanadi. "Bir bolaning tarbiyasiga yetti mahalla ota-ona" deganlari ham bejiz emas [4]. Bolani tarbiyalashda agar maktab yoshida bo'lsa ota-ona va maktab hatto mahalla ham doimo yaxshi yo'lga qo'yilar ekan, o'sha oila, o'sha mahalla gullab-yashnaydi. Ammo hozirgi kunda bolalarning tarbiyasiga e'tibor bermayotgan kishilar ham ko'p uchraydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o'z nutqlarida bolalar tarbiyasida mahallaning o'rni kamayib borayotganligi, ma'naviyatimiz uchun eng katta xavf – aksariyat odamlarimizdagi loqaydlik va beparvolik kuchayib borayotganligini qayd etdilar" [5]. Haqiqatdan ham, kundan kunga bunday insonlar soni ortib bormoqda. Yana shuni alohida ta'kidlash kerakki, hozirgi yoshlar ham kattalar tanbeh berganda "sizga nima?", "bu mening ishim, ishimga aralashmang", "kimsiz o'zi menga aql menga aql o'rgatadigan?" zaylidagi gaplarni aytishyapti. Bu ham tarbiyasizlikning bir namunasidir. Aynan shu inson oilada noto'g'ri tarbiya topgan yoki tarbiyasining qaysidir joyida xatolik ketgan. Hayotning asl mazmun-mohiyatini anglab yetishga o'z umri va salohiyatini bag'ishlagan allomalarimizning asarlarida sog'lom avlod tarbiyasi bilan bog'liq masalalarga alohida o'rin berilgan.

Xulosa. Xullas bolaning kamol topishi uchun o‘qituvchi ham, ota-ona ham xatto o‘sha bolaning o‘zi ham harakat qilishi kerak ekan. Shundagina o‘shish bo‘ladi, natija bo‘ladi. Bolani tarbiyalashda ota-onaning o‘rni beqiyosdir. Ota-ona o‘z farzandini kamoli uchun uning tarbiyasiga, ilm olishiga e‘tiborli bo‘lishi kerak. Jamiyat taraqqiy etmog‘i uchun tarbiya samarali bo‘lishi kerak. Samarali tarbiya uchun ota-ona ilmi tarbiyali bo‘lishi kerak. Farzandlarimiz ilmi va tarbiyali bo‘lishi uchun o‘zimizni ma’naviy rivojlantirishimiz va atrofdagi bolalar tarbiyasiga ham befarq bo‘lmaslik zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

“Al-jome‘ as-sahih” asari. Ilm o‘rganmoq va ilm o‘rgatmoqning fazilati to‘g‘risidagi hadis.

2.Karamatova D.S. Sinfdan tashqari mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilarni ijodiy faoliyatga yo‘naltirish metodlari.

3.Karamatova D.S., Safarbayeva R.N., Murodova M.M. Bo‘lajak pedagoglarning integrativ yondashuv asosida ekologik madaniyatini shakllantirish .

4. Karomatov. D.S. Kichik maktab yoshidagi bolalarda tabiatga, jamiyatga va o‘z-o‘ziga nisbatan munosabatlarni tizimli rivojlantirish .

5.Karamatova D.S. Kichik maktab yoshidagi bolalarda tabiatga, jamiyatga va o‘z-o‘ziga nisbatan mas‘uliyatli munosabatlarini tizimli rivojlantirish .

6.Maktab oiladan boshlanadi. – T.: Yangi asr avlodi. 2013.

7.Salaeva M.S. O‘tmish mutafakkirlarimiz ota-ona va farzandlar munosabatlari xususida .

8.Salaeva M.S. O‘zbek oilalarida bolalarning o‘z oilasidagi hayotga munosabatlarining etnopsixologik xususiyatlari. /«O‘zbek oilasining iqtisodiy va ijtimoiy psixologik muammolari» respublika ilmiy-amaliy anjumani mahruzalari to‘plami. –TDIU. 24-25 may 2000 yil. –B. 81-82.

9. Salaeva M.S. O‘quvchilarning oiladagi o‘zaro munosabatlari va dars // Xalq tahlimi. №1. 2002. –B. 49-52.